

וכי מת יואב וכו', אלא דוד שהגיה בן כמותו נאמרה בו שכיבה, יואב שלא הניח בן כמותו נאמרה בו מיתה. נמצא שמי שרגיל לעשות צדקה, זוכה שלא תאמר בו מיתה, מלבד השכר שיקבל עבור נתינת הצדקה, שיהיו בניו עשירים ויתקיימו, המובטח לכל הנותן צדקה. וזהו שאמרו בב"ב הנ"ל, שמצילתו ממיחה משונה. וואמר אביי תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתיה עבידנא יומא טבא לרבנן (שבת קי"ח, ע"ב). המלה "חזינא" היא לכאורה שפת יתר. דהוה סגי אי אמר, תיתי לי דכי שלים צורבא מרבנן מסכתיה וכו'. והנה במסכת תענית (ד', ע"א ד"ה צורבא מרבנן) כתב רש"י ז"ל וז"ל: בחור חריף, כמו ביעי דצריבן במסכת ביצה (דף ז', ע"א). תלמיד חכם זקן לא קרי "צורבא" מרבנן, אלא "ההוא" מרבנן קרי ליה, עכ"ל. ואם כן יש לשאול עוד, למה נקט אביי בדבריו צורבא מדרבנן, ולא אמר סתם, תיתי לי דכי חזינא חד מרבנן וכו' ? עוד קשה, למה לא הזכיר אביי בדבריו שאר סעודות מצוה, כגון סעודת אירוסין ונשואין וכדומה, כלום רק סעודת מצוה אחת נהג לעשות ? ולתרוץ כל זה נראה לומר, דהנה ידוע כי הבחורים החריפים עוסקים בעיקר בחידודים ופולפולים. וכשמסתחילים ללמוד מסכת ידועה, אין דרכם לסיים אותה, שמתוך שהם מאריכים בעיון והמצאת חידושים וסברות מחודשות, אינם לומדים אלא פרק אחד או שנים במשך חצי שנה או יותר. לא כן הזקנים, בעיניהם הבקיאות היא העיקר, והפולפול כשלעצמו אינו אלא טפל. סיום מסכתות אצלם הם מעשים בכל יום. אולם אף בין החריפים יש לפעמים מקרה יוצא מן הכלל, לפעמים נמצא ביניהם קנקן חדש מלא ישן. כלומר, בחור שהלך בדרך רבותיו הזקנים, שמידת החריפות שבו לא קפחה את מידת הבקיאות ועליו אמר אביי מה שאמר, כי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתיה. כלומר, כשאני זוכה לראות בחור שהולך בדרך הזקנים ומסיים מסכת, עבידנא יומא טבא לרבנן. כלומר, לזקני תלמידי חכמים הנקראים רבנן, כפירוש רש"י, כי מהם למד אותו בחור דרך הלימוד. וקנאת סופרים תרבה חכמה, וממנו יראו כולם וכן יעשו. ולכן סעודת מצוה גדולה היא.

מ א מ ר כ ג.

ויאמר א-להים אל בלעם לא תלך עמהם לא תאר את העם כי ברוך הוא (במדבר כ"ב, י"ב). כתב רש"י ז"ל וז"ל: אמר לו: אם כן אקללם במקומי. אמר לו: לא תאור את העם. אמר לו: אם כן אברכם. אמר לו: אינם צריכים לברכתך, כי ברוך הוא, עכ"ל. וצריך להבין, למה חפץ בלעם לברכם ? הלא הוא לא היה אותכם. עוד קשה, מדוע אמר לו ה': אינם צריכים לברכתך, וכי מה יבולע לישראל אם גם שונאם, בלעם, יברכם, שהוצרך הקב"ה למנעו מלברכם ?

ונראה דיש הבדל ברור בין האופן שבו היו נביאי ישראל מתנבאים נבואתם, לבין האופן שבו היו נביאי אומות העולם מדברים. נביאי ישראל לא היו אומרים לעולם דבר בצורה סתומה המשתמעת לשתי פנים, אלא היו אומרים דבר ברור ומאושר, למשל, כי כה אמר ה' א-להי ישראל כד הקמח לא תכלה וצפחת השמן לא תחסר עד יום חת ה' גשם על פני האדמה (מלכים-א' י"ז, י"ד). לא כן נביאי הגויים אשר אל תרפים ישאלו. הם היו מדברים דברים מעורפלים ובצורה המשתמעת לשתי פנים, כדי שאם לא תתקיים נבואתם לא יוכלו להכישם, אלא יאמרו, כן היתה כוונתם. וכן מצינו שכאשר שלחו בני דן חמשה אנשים לרגל את הארץ, ובאו הר אפרים עד בית מיכה ושאלו את הנער הלוי. אשר היה כהן למיכה, התצליח דרכנו אשר אנחנו הולכים עליה? ענה להם, לכו לשלום נכח ה' דרככם אשר תלכו בה (שופטים י"ח, ו'), ולא השיב להם בצורה ברורה, לכו כי יצליח ה' דרככם, אלא בלשון המשתמעת לתרי אנפי. כי נוכח פירושו נגד או מול. והיה אם יצליחו, יאמר להם: הרי כך אמרתי לכם, דרככם הוא מול ה' להשגית בה ולהצליח דרככם. ואם לא יצליחו בדרכם, יאמר להם: הרי אמרתי לכם, נגד ה' דרככם, ואם כן ודאי לא תצליחו בה.

ולפי הנ"ל נראה שבאמת גם כאשר אמר בלעם, אם כן אברכם, הוא לא התכוון באמת לקרכם ברכה גמורה, אלא ברכה המשתמעת לכאורה לטוב, אלא שיש לה תרי אפי ומתפרשת גם כקללה, ואם כן הכל הולך אחר כוונת הלב, וכוונתו ודאי שהיתה לקלל. וכן אמר בלעם (במדבר כ"ד, י"ג): לא אוכל לעבור את פי ה' לעשות טובה או רעה מלבי, סמך הרעה אצל לבו, ופיו הכשילו להורות מה היה בלבו. עוד מצינו שאמר בלעם (שם שם, ט'): מברכיך ברוך וארריך אור. ואמרו חז"ל (בראשית רבה פ', ס"ו): בלעם, על ידי שהיה שונא, פתח בברכה וסיים בקללה, ויצחק שהיה אוהב, פתח בקללה וסיים בברכה. ולא עוד, אלא שלבסוף כשהכריחו הקב"ה לברך את ישראל, אמרו חז"ל (סנהדרין ק"ה, ע"ב): מאי דכתיב (משלי כ"ז) נאמנים פצעי אוהב ונעותרות נשיקות שונא. טובה קללה שקילל אחיה השילוני את ישראל יותר מברכה שברכם בלעם הרשע. אחיה השילוני קלל את ישראל בקנה, שנאמר (מלכים-א' י"ד, ט"ו) והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים וגו'. מה קנה זה עומד במקום מים וכו' ואפילו כל רוחות שבעולם באות ונושבות בו, אין מזיוות אותו ממקומו, אלא הוא הולך ובא עמתי. כיון שדממו הרוחות, עומד במקומו. אבל בלעם הרשע ברכן בארו. מה ארו זה אינו עומד במקום מים וכו' אפילו כל רוחות שבעולם באות ונושבות בו, אין מזיוות אותו ממקומו. כיון שבאה רוח דרומית מיד עוקרתו והופכתו על פניו. עוד אמרו חז"ל (ילקוט שמעוני, משלי כ"ז, י"ד, בשם מדרש תנחומא): מברך רעהו בקול גדול, זה בלעם. כשבא לקלל את ישראל, עקם הקב"ה את לשונו והתחיל לברך, שנאמר

שב

שיח יצחק

(דברים כ"ג, ו') ולא אבה ה' א-להיך לשמוע אל בלעם ויהפוך וגו'. נתן הקב"ה כח בקולו והיה מהלך מסוף העולם ועד סופו, כדי שישמעו האומות שהוא מברכין. קללה תחשב לו, שאמר (במדבר כ"ד, י"ד): לכה איעצך, והרג ארבעה ועשרים אלף, יש קללה כזו, ע"כ. הרי לגו כחתו הגדול של בלעם, שאפילו כאשר בורך את ישראל במצות הקב"ה, מצא אפשרות לקללם על ידי ברכותיו, ועל אחת כמה וכמה שהיה מקללם אם היה מברכם מעצמו. ולכן אמר לו הקב"ה: אינם צריכים לברכתך, כי ברוך הוא.

מאמר כ.ד.

ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים, שני חיי שרה (בראשית כ"ג, א'). גם אצל יצחק נאמר (שם ל"ח, כ"ח) ויהיו ימי יצחק מאת וכו'. וכן אצל אדם הראשון נאמר (שם ה', ה') ויהיו כל ימי אדם. וכן אצל שת נאמר (שם שם, ח') ויהיו כל ימי שת, ועוד כיוצא באלו. אבל אצל חנוך נאמר (שם שם, כ"ג) ויהי כל ימי חנוך. וכן אצל למך נאמר (שם שם, ל"א) ויהי כל ימי למך. וכחבר המפרשים כי מלת ויהיו כוללת ומקיפה הנושא מתחילתו ועד סופו, לומר שימי חייו נשלמו. כפי מספר טבעו אשר ניתן לו. אבל ויהי הוא בדבר המתהווה במקרה. ועל כן באלה שהשלימו שנותיהם, נאמר בהם ויהיו. לא כן חנוך ולמך שלא השלימו שנותיהם ומתו קודם זמנם. בהם נאמר "ויהיו", לרמוז שהיה זה על דרך המקרה. וכן כתב הגר"א באדרת אליהו (בראשית ה', ל"א) וז"ל: ויהי כל ימי למך, מחמת שלא האריך ימים כמי אבותיו כתב ויהי ולא ויהיו, מפני שלא חי כל שנותיו, וכן בחנוך, עכ"ל.

וכתב העיקרים (מאמר רביעי, פ' כ"א) וז"ל: וזה שאמר הכתוב בשרה שני חיי שרה (בראשית כ"ג, א') אחר שאמר ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים, להורות שהקב"ה שנים התם שחיתה היו השנים שהיו שני חיייה כפי טבעה וכו'. ולא נקצרו ימיה כמו שנקצרו שני חיי אברהם, כמו שארז"ל (ב"ר פס"ב ורש"י לבראשית ט"ו, ט"ו) שהיה לו לחיות ק"פ שנים כמו שחיה יצחק וכו'. שנתקצרו ימיו בחמש שנים כדי שלא יראה את עשו יוצא לחרבות רעה. ולרמוז על זה נאמר בו ואלה ימי שני חיי אברהם, אשר חי, לומר אלו הן השנים אשר חיה, לא שהיו אלה שני החיים כפי טבע מוגו, עכ"ל. וכן באדם הראשון נאמר (בראשית ה', ה') אשר חי, להורות כי היו ימיו ערפלים ונתקצרו, כי היה מן הראוי שיחיה עוד שבעים שנה, כמו שאמרו חז"ל (ילקוט שמעוני רמז מ"א) שאדם הראשון ניתן לו אלף שנים לחיות ונתן שבעים משנותיו לדוד המלך. ואף שאמרו חז"ל (ראה רש"י בראשית כ"ג, ב' ופרקי דר"א פל"ב) שעל ידי

שיח יצחק

שג

בשורת העקידה שנודמן בנה לשחיטה וכמעט שלא גשחט פרה נשמתה ממנה ומתה, הרי שאף שרה נתקצרו שנותיה, כבר תרצו שבאמת לא הוקצבו לה אלא קכ"ז שנים אלא שלולא זאת היחה זוכה שיוסיפו לה שנים, כדאיתא בתגיגה (דף ה', ע"א) שלוקחים שנים מחיי הרשעים ומוסיפים לחיי הצדיקים. והנה נאמר שם (בראשית כ"ג, ב') ויבא אברהם לספד לשרה ולבכתה. ויש לשאול, למה הקדים הכתוב הספד לבכי? והרי אמרו חז"ל (מועד קטן כ"ז, ע"ב): ג' לבכי, ו' להספד. וא"כ בכי קודם להספד, כמועד הבכי וההספד שקבעו חז"ל. ונראה ליישב על פי מה שכתב הרמב"ם (הל' אבל פי"ג, ה"י): אבל אינו אלא לסחם בני אדם, אבל לחכמים הכל לפי חכמתו, ע"ש. וא"כ שרה שהיתה נביאה גדולה ופעלה הרבה לטובת כל העולם, ולימדה תורה ודרך ארץ לכל באי בית אברהם וגם היחה עור בצרה לכל הדורש לה, נמשכו ימי בכייתה יותר מג' ימים, כי הכל הרגישו בחסרונה בכל יום ויום שעבר מזמן מותה, הילכך הקדים מספד לבכי. אלא שעדיין קשה, שאף לאחר ימי המספד הקבועים עדיין נמשכו ימי הבכי, מדוע נאמר לספד לשרה ולבכותה, והיה מן הראוי לומר לספוד ולבכות לשרה? ונראה ליישב על פי מה דאיתא בסוטה (י"ז, ע"א), דרש ר"ע: איש ואשה, זכו שכינה ביניהם, לא זכו אש אוכלתו. פירש רש"י: שכינה ביניהם, שהרי חלק את שמו ושיכנו ביניהן, יו"ד באיש, וה"א באשה. לא זכו אש אוכלתו, שהקב"ה מסלק שמו מביניהן, ונמצאו אש ואש. ושרה הרי היחה עור לאברהם, כמו שנאמר (בראשית י"ב, ה') ואת הנפש אשר עשו בחרן, וכתב שם רש"י, שהכניסו תחת כנפי השכינה. אברהם מגייר את האנשים, ושרה המגיירה את הנשים, ומעלה עליהם הכתוב כאילו עשאו, עכ"ל. הרי שהיחה עורה לאברהם ונמצא ששם ה' היה ביניהם. ועכשיו שמתה שרה, ונחסר הה"א נסתלקה אות אחת משם השם, ועל זה בכה אברהם. לכן כתוב לספוד לשרה ולבכותה, כלומר לבכות את הה"א שנחסרה ממנו. שכל זמן שהיחה שרה בחיים לא עמדו על גודל מעשיה, ועכשיו שמתה נחסר גם חלק משלמותו של אברהם וע"כ בכה אברהם על עצמו והספידה ברבים, ללמדם גודל מעשיה וגודל האבידה. כיוצא בזה אנו רואים גם בזמננו. מטבעם של בני אדם שאינם מכירים את ערך גדוליהם כל עוד הם בחיים. ורק לאחר פטירתם, כאשר מצלצלים בקופסא של צדקה וצדקתם צדקה תצילי ממות, מתחילים להכיר את גודל האבידה ואת ערכו של הנפטר הגדול. אבל בשעה זו, כשנודע ברבים מי היה האיש שהתהלך ביניהם, הרי הוא מוטל מת לפנינו, ואף על פי כן, על ידי המספד שעושים ברבים ובאים להכיר בערך האבידה, מוחזרת האבידה במקצת לישראל. לפי שהחיים משתדלים מעכשיו ללכת בדרכיו וללמוד ממעשיו, והגשמה אשר יצאה מגופו של הנפטר משאירה רושם בתוך העם.

והנה אתא בירושלמי (עבודה זרה פרק ג', הלכה א'), רבי אבהו מי דמך (פי',

כשנפטר ר' אבהו) עברון קומי תלת עשרה נהרין דאפרסמון. אמר לון: כל אילין למאן? אמרו ליה: דידך. אמר: וכל אילין דאבהו, ואני אמרתי (ישעיה מ"ט, ד') לריק יגעתי וגו'. הקב"ה מראה להן לצדיקים מתן שכרן בעולם הזה ונפשם שבעה והן ישינין להן. למלך שעשה סעודה וצר כל מיני סעודה במפה, כיון שנכנסו האורחין ראו אותן ונפשם שבעה וישנו להן, ע"כ. השכר שהצדיקים מבקשים הוא, שיראו ברכה בעבודתם למען עמם ותורתם. ואף כי מאמינים באמונה שלימה שהקב"ה לא יקפח שכרם ותלקם לעתיד לבוא, מכל מקום הרי השכר שלעתיד לבוא יהיה רק בעדם, והמה רוצים שגם לאחרים תגיע טובה על ידם. מזה נוכל להבין את גודל כאבם אם הם רואים כי השפעתם על העם מעטה ודלה, ומעטים המה ההולכים לאור הנר של תורה ומוסר אשר הדליקו, ורובם יבקשו למו נרות אחרים, נרות של גפט ועטרן שריחן רע. והנה כפי הנראה הרגיש ר' אבהו כי השפעתו אינה באותה מדה שהיה ראוי שתהיה, וכי אין תורתו נקלטת בקרב העם. על כן חשב כי כל עמלו יהא לשוא. אבל כד דמיך הראו לו מן השמים כי עמלו לא היה לשוא, וכי מוכנים עברו שלשה עשר נהרות אפרסמון, כלומר שמו הטוב יתפרסם בכל העולם, וכולם ילכו לאורו. וי"ג נהרות אפרסמון רומז לשם טוב, כמו שנאמר (קהלת ו', א') טוב שם משמן טוב. והנה את כל זה ראה ר' אבהו בעת חליו סמוך למיתתו. כי מיתתן של צדיקים גורמת שמעשיהם הטובים יתחילו להכות שרשים בקרב העם, והרוח אשר עמלו להחזירה כל ימי חייהם מתחילה לנשב בקרב כל חלקי העם. וזו כוונת הירושלמי במה שאומר שם, למלך שעשה סעודה וצר כל מיני סעודה במפה, כיון שנכנסו האורחין ראו אותן ונפשן שביעה וישנו להן, ע"כ. ועל זה אמר שלמה המלך ע"ה (משלי ל"א, כ"ה) ותשחק ליום אחרון. וטעם הדבר משום שאחרי מותם מרגישים בגודל האבידה ומתחילים להכיר את הערך האמיתי של מעשיהם.

רבים הם האגשים העובדים עבור הכלל. זה עוסק בהקמת תלמוד תורה. וזה עושה למען החזקת מושב וקנים. וזה עוזר לבית יתומים. אולם בחייהם אין מעריכים את גודל פעלם, ורק לאחר מותם, כאשר פעולתם משתקת ושפע הטוב שנבע מהם נעלם, מתחילים להרגיש בחסרונם. ומה יודה לבנו כאשר אדם שפעל למען הרבה מפעלים קדושים, וכל אחד מהם היה כבן יחיד אצלו, נעדר מאתנו, עליו יבכו וישפכו דמעות כל המוסדות, על כי ניטל מהם חבר טוב ומועיל.

רבנותי, למה נרבה דברים? הן אנחנו מספידים כעת את הרבנית הצנועה והתוסדות, מרת חנה בח"י, זוגתי, אשר נלקחה מאתנו. היא היתה הרוח החיה בכל המפעלים בבראנוזויל, לא היה מפעל אחד אשר לא לקחה חלק בעבודתו, ולא היה מוסד צדקה אשר לא חמכה בו. וכל אחד מרגיש, אהה, חברה יקרה ניטלה מאתנו, מי יתן לנו תמורתה? אם יקרה שעסקיו של בית מסחר יורדים

מטה מטה, הרי הדרך היא להציל את העסק, להוציא את כל הסחורה הנמצאת בבית המסחר ולמכרה במכירה פומבית. אף אנחנו צריכים עכשיו לקלס את כל המדות הטובות אשר נמצאו בצדקנית הזאת, ולהשתדל למכרן לרבים. האחד יקנה את מפעלה למען מושב זקנים. השני את מפעלה למען בית יחמים. השלישי יקבל על עצמו להמשיך בעבודתה למען בית החולים, ועוד ועוד. אורחים למאות האכילה לשובע, והרבה פעמים מסרה את פיתה וסעודתה לאורח, והיא בעצמה הסתפקה בפת לחם ומעט תמין. שבעת רצון היתה כי האכילה לאורח מלחמה. לא עבר יום אשר לא עשתה טובות. מי ימלל גודל עבודתה בחינוך בניה, אשר אין דוגמתו בארץ הזאת. לא ביקשה מבניה כסף וזהב, רק שילכו בדרך התורה והמצוה. לא השמיעה בחוץ קולה ודיברה רק בחשאי, כמו שנאמר (שמואל-א' א', י"ג) וחנה היא מדברת על לבה, רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע. כל ימיה היתה מתפללת "ונחת לאמתך זרע אנשים (שם שם, י"א), ואמרו חז"ל (ברכות ל"א, ע"ב): זרע שמובלע בין אנשים וכו', לא ארוך ולא גוף וכו' ולא חכם ולא טפש. כי ביקשה שלא יהיו גדולים יותר מדי ויתגאו על אחיהם, ולא קטנים מדי, לבל ישפילו עצמם נגד עוזבי תורה.

מאמר כה.

בהני תלתא מילי עבירי רבנן דמשני במילייהו: במסכת, כפוריא, ובאושפיוא (ב"מ כ"ג, ע"ב). מספרים, שפעם אחת כשיצא הגאון ר' ישראל סלנטר מבית ידידו הגביר ר' צבי מקובנה, בא לקראתו רב אחד והוא נושא בידו חיבור חדש שזה עתה הדפיס. שאל הרב את הגאון הנ"ל: האם הגביר ר' צבי נמצא כעת בביתו? השיב לו הגאון: אינני יכול להגיד לך. מספיקא עלה הרב לבית הגביר ומצאו. נתן לו ספרו, והגביר שילם לו תמורת הספר בעין יפה. שאל הרב המחבר את הגביר: פלא הוא בעיני על הגאון ר"י סלנטר, מה ראה להעלים ממני האמת? שהרי הוא ודאי ידע כי כבודו נמצא בבית ובכל זאת אמר לי שאינו יכול להגיד לי. אמר לו הגביר: כמה גדולים דברי הגאון. הרי כתוב מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם קללה תחשב לו (משלי כ"ז, י"ד). פירש"י ז"ל וז"ל: יש משבח את חבירו יום יום, והברכה גהפכת לקללה, שאומרים עליו שהוא וותרן בממונו ועשיר, והכל באין ושואלין ממנו וכו' (ועי' ערכין דף ט"ז, ע"א). לפיכך מתיירא היה שמא אתרעם עליו. ולומר כי איני בביתי לא רצה, כי לא לצה לשקר חליקה. לכן אמר כי אינו יכול להגיד. ודברי פי חכם חן.

ע' ערה דברים נאמרו בכוס של ברכה וכו', ומגביהו מן הקרקע טפה (ברכות נ"א, ע"א). נראה שמרומו בזה שמי שברכו ה' בעושר, אל יחזיק העושר רק עבור עצמו אלא יגביהו ממקומו ויעשה בו צדקה.

מאמר כז.

האומר על קן צפור יגיעו רחמיו, ועל טוב יזכר שמך, מורים מורים משתקין אותו (ברכות ל"ג, ע"ב). ולחד מאן דאמר הטעם שמשתקין אותו הוא, משום שמטיל קנאה במעשה בראשית. פי' במהרש"א, שלמ"ד זה טעם המצוה הוא באמת משום רחמים, כמו צדקה. והגמרא מביאה שם, שהוא דנחית קמיה דרבה ואמר: אתה חסת על קן צפור, אתה חוס ורחם עלינו. אמר רבה: כמה ידע האי צורבא מרבנן לרצויי למריה. א"ל אביי: והא משתקין אותו תנן? ורבה נמי לחדודי לאביי הוא דבעי. והקשו האחרונים, מה שייך בזה לחדודי, והלא משנה שלמה היא?

ונראה לתרץ לפי מה דאיתא במסכת חולין במתניתין (קל"ח, ע"ב) עוף טמא רובץ על ביצי עוף טהור, וכו' פטור מלשלת. ואמרינן בגמ' (שם קל"ט, ע"ב) הטעם משום דכתיב צפור. טהור אשכחן דאיקרי צפור, טמא לא אשכחן דאיקרי צפור. וזהו לחדודי, שמן המשנה אין אנו למדים אלא שאין להבדיל במדת הרחמים בין צפור טהורה לטמאה, שהרי כך נבראו. אבל האומר, אתה חסתה על קן צפור שהיא טהורה, כן תחוס רק על אנשים ההולכים בדרך התורה והמצוה, הייתי אומר שלא ישתקוהו, שהרי עני שאינו מדקדק במצוות יש בידו לקיים תורה ומצוות, והילכך אין צורך לרחם עליו. לכן אמר רבה קודם, כמה ידע האי צורבא מרבנן לרצויי למריה. ועל זה אמר אביי שגם לעני שאין בידו תורה ומצוות יש ליתן צדקה, והסכים לו רבה. וזה היה החידוד.

מאמר כח.

יש לשאול, מדוע התוכחה האמורה בפרשת בחקתי קצרה ואין בה אלא מ"ט אלות, ואילו התוכחה האמורה בפרשת כי תבוא מרובה בכפליים ויש בה ק' קללות חסר שתיים, עד שהוריקו פניהם של ישראל ואמרו, מי יוכל לעמוד באלו? (עי' רש"י דברים פ"ט, י"ב). ונראה לבאר על פי משל. דהנה ידוע כי בימי ניקולי הראשון היה חוק המלכות ברוסיה לשרת כל אחד בצבא במשך כ"ה שנים. והנה פעם אחת קרה מקרה, שחייל בצבא הרוסי גנב איוה חפץ בשעת שהתחיל לעבוד את עבודת הצבא, ונתפס בגניבתו. הטילו עליו עונש של כ"ה מלקות, כמנהג רוסיה.

לאחר זמן רב, כאשר עמד לגמור את עבודת הצבא, נכשל שנית בגניבה ונחפס והוציאו דינו ללקות חמישים מלקות. לאחר שלקה, עמד וקרא: הוי לה לרוסיה שהיא יורדת מכוחה מטה מטה. שאלו אותה השרים: ומה ראיית? השיב להם: לפני כ"ה שנה כשנכשלתי בגניבה ולקיתי כ"ה מלקות, לא יכולתי לעמוד בהן וכמעט שפרחה נשמת, ועכשיו שגנבתי ולקיתי חמישים מלקות אני יכול לעמוד בהן בקלות, הרי שנחלש כח המכים. אמרו לו השרים: טעות היא בדרך. לא כח המכים נחלש, אלא טעמו של דבר הוא, שבמשך כ"ה השנים למדת אתה לסבול מכות והורגלת בדבר, ולכן לא השפיעו עליך אפילו חמישים המכות. כיוצא בדבר גם בנוגע לעם ישראל. בחחילה שלא היו מלומדים במכות היה די להם בתוכחה קצרה, אבל כאשר הסכינו למכות היה צורך שתאמר להם תוכחה ארוכה.

מ א מ ר כ ט.

מתן אדם ירחיב לו ולפני גדולים ינחנו (משלי י"ח, ט"ז). איתא בגמי' (ברכות ב"ח, ע"א), אורח טוב מה הוא אומר? כמה טרחות טרח בעה"ב בשבילי! כמה בשר הביא לפני! כמה יין הביא לפני! כמה גלוסקאות הביא לפני! וכל מה שטרח לא טרח אלא בשבילי. לכאורה קשה, לשם מה עליו לחזור ולומר, וכל מה שטרח לא טרח אלא בשבילי, הרי כבר אמר ברישא, כמה טרחות טרח בעל הבית בשבילי? ונראה, דהנה איתא בגמרא (ערכין ט"ז, ע"א), מאי דכתיב (משלי כ"ז, י"ד) מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם קללה תחשב לו, כגון דמיקלע לאושפיוא וטרחו קמיה שפיר. למחר נפיק יתיב בשוקא ואמר, רחמנא גיברכיה לפלניא דהכי טרח קמאי, ושמעין אינשי ואזלין ואנסין ליה. לכן כופלת הגמרא ואומרת, אורח טוב מהו אומר, כל מה שטרח לא טרח אלא בשבילי, אבל לא בשביל אחרים. כלומר, שלא יאמר דברים אלו בפני בני אדם אחרים, שיגרמו טורח לבעל הבית. אולם אין הדברים אמורים אלא שלא ישבח את בעל הבית בפני אנשים פחותי ערך, אבל בפני אנשים חשובים מותר לשבח את בעל האכסניא, כי הם לא יכבירו עליו. והוא מה שאומר הכתוב במשלי, מתן אדם ירחיב לו. כלומר, אם נתן לך אדם מתנה ביד רחבה, ולפני גדולים ינחנו, כלומר, לפני גדולים מותר לספר על גדיבותו של בעל הבית להנחותם הדרך לביתו, אבל לא לפני קטנים.

מ א מ ר ל.

השפה העברית חשובה מאד לעם העברי, אבל היא אינה העיקר. יסוד האמונה היא התורה הקדושה, והשפה העברית אינה אלא מלבוש שאפשר שילבש אותו

גם מי שאינו יהודי, ולא כל מי שמדבר יהודית הוא באמת יהודי. כמו שאנו למדים מן הסיפור דלהלן. פעם אחת באו אנשים יהודים נכבדים לבית אכסניא. בעלת הבית היחה מדברת עמהם יהודית כדרך היהודים. כיון ששמעו כך חשבוה ליהודית. שאלוה אם יש בביתה משהו לאכול? השיבה להם הן. ערכה לפניהם סעודה והקריבה על השולחן בשר ותבשיל ויאכלו ויטיבו את לבם וילכו לדרכם. ויהי בבואם העירה סיפרו לאנשי העיר בשבח אותה אכסניא ומנו בפרוטרוט כל המאכלים הטובים שאכלו שם. נבהלו אנשי העיר וקראו בקול גדול: אהא, הלא אכסניא של גכרים היא, ונבילות וטריות היה מאכלם? כשמעם זאת האנשים קצפו מאד וישבו אל האכסניא ויצעקו אל בעלת הבית: למה רמיתנו? הן ידעת כי אנשים יהודים אנחנו, ואוכל שאינו כשר לא יבוא אל פינו, ומדוע האכלת אותנו מאכלי פיגול שלא מדעתנו? ענתה להם האשה ואמרה: הן אתם בעצמכם אשמים בדבר, ואין בידי עוון כלום. כלום מוזהר ראייתם על פתח ביתי, שחשבתם אותי ליהודית? וכי שאלתם אם האוכל כשר? אין זאת אלא שאינכם מקפידים לאכול כשר. וע"כ לא עלי תלונתכם, כי אם על עצמכם, שלא בדקתם בדבר קודם לכן. ועל זה אמרו: אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו. (סיפור זה הוא נוסח אחר לסיפור המרומז בחולין פ"ג, ע"ב. והשווה במדבר רבה פ"כ, פ"א, תנחומא בלק סי' ט"ו ועוד).

מאמר לא.

חוץ מגדולתו בתורה היה הרמב"ם ז"ל ידוע ומפורסם גם כרופא מומחה. פעם אחת בא אלי אחד מקרוביו ויפול לפני רגליו ויועק: הלא לכל דורש תענה ותמצא מזור ותרופה למכתו. הושיעני אפוא אדוני גם אני, כי איש אומלל ועני אני, ולחם אין בביתי לפי הטף. האם אין בידך לעזור גם לי? כן, השיב לו הרמב"ם, גם עבורך יש בידי עזרה. שמע את אשר אומר אליך. הנה בת המלך הלחה במתלה קשה מאד וכל רופאי המלך לא מצאו לה תרופה, וכבר אמרו גואש לחייה. אבל אנכי מצאתי לה רפואה. הא לך רפואה זאת והשקית אותה את בת המלך ומיד תשוב לאיתנה. והמלך יעשירך עושר רב בשכרך. לקח אותו אדם את התרופה בידו, הלך אל בית המלך והציג את עצמו כרופא מומחה, שביכלתו לרפא את בת המלך. מהרו השרים להכניסו תיכף ומיד לטרקלין, ומשם הביאו אותו אל החדר אשר בת המלך שוכבת בו. נגש אליה אותו אדם ונתן לה כף אחת מן המשקה ומיד פתחה בת המלך את עיניה, חזר ונתן לה כף שניה והתחילה לנענע פיה. לאחר שעות אחדות החלו כולם לראות הטבה במצבה, ובמשך ימים מספר שבה לאיתנה. שאל אותו המלך: מה משכורתך ומה תבקש ויעש? השיב אותו אדם: לא אבקש דבר מלבד שאוכל להמשיך במלאכתי הראשונה. עד לפני זמן קצר הייתי מורה לילדים. אבל בזמן

האחרון באו מורים חדשים לעיר, והתלמידים עזבוני והלכו ללמוד אצל המורים החדשים, וכך נשארתי מחוסר פרנסה. אם על המלך טוב, יתן צו לאסור על כל המורים ללמד לתלמידים, חוץ ממני. כשמוע זאת המלך שחק ועשה כמבוקשו ויוציא ויתן את הצו לאסור על כל המורים את מלאכת ההוראה לילדי העיר. כשמוע זאת תושבי אותה עיר, אמרו אל לבם, אם יהא רק מלמד אחד בעיר, לא יהא לו פנאי ללמד את כל הנערים. מה עשו? ערכו אסיפה ונתייעצו בינם לבין עצמם לשלוח את בניהם ללמוד בעיר אחרת, ונשאר אותו מורה קרח מכאן ומכאן. ועל זה אמרו: תפשת מרובה, לא תפשת.

מ א מ ר ל ב.

אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני, תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי, אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי (תהלים קל"ז, ה'ר'). כנגד שלשה סוגים של אנשים דיבר הכתוב. יש אנשים שזוכרים את ירושלים בידיהם, כלומר, ע"י נדבתם שנודבים תמיד למען ציון וירושלים. עליהם אמר הכתוב לשון תשכח ימיני. וישנם כאלה שאין בידם לתת, וזוכרים את ירושלים לכל הפחות בפייהם, ע"י שמוזכרים אותה שלוש פעמים ביום בתפילתם, ועליהם אמר הכתוב תדבק לשוני. ויש שזוכרים אותה רק פעם אחת בימי חייהם, והיינו ביום חתונתם כששמים אפר תחת פאר או ע"י שזוכרים את הכוס תחת החופה, וזהו על ראש שמחתי.

מ א מ ר ל ג.

איתא במסכת עירובין (נ"ג, ע"א): בני יהודה דגלו מסכתא, נתקיימה תורתן בידם. בני גליל דלא גלו מסכתא, לא נתקיימה תורתן בידם. פירש רש"י, בד"ה דגלו מסכתא, למדו לאחרים. לישנא אחרינא, מפרשין שמועותיהן ומדקדקים בטעמו של דבר עד שמתיישב בלבן. עוד אמרינן התם, דוד גלי מסכתא, שאול לא גלי מסכתא. דוד דגלי מסכתא כתיב ביה (תהלים קי"ט, ע"ד) יראיך יראוני וישמחו. שאול דלא גלי מסכתא כתיב ביה (ש"א י"ד, מ"ז) ובכל אשר יפנה ירשיע. וכתב רש"י בד"ה יראיך יראוני וישמחו, לפי ששמועותיו מכוונות, לאיסור איסור, ולהיתר היתר. ובד"ה ירשיע כתב, לא היה זוכה להורות כהלכה. ולכאורה פירוש זה אינו מתאים לפירוש ראשון שברש"י הנ"ל. אבל נראה ששני הפירושים ההם כוונתן אחת. וטעם הדבר נראה, שכשמלמד לאחרים צריך להסביר כמה פעמים, ומקשים לו קושיות וצריך להשיב להם, וע"י זה מתלבנים הדברים וזוכה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא. נמצא שהמלמד לאחרים זוכה לשני דברים. זוכה שתלמודו מתקיים בידו,

שי

שיח יצחק

וגם זוכה שמורה כהלכה. וזה מה שאמרו במסכת ברכות (ס"ג, ע"ב), הסכת (דברים כ"ז, ט'), עשו כיתות כיתות ועסקו בתורה, לפי שאין התורה נקנית אלא בחבורה, כדרי' יוסי ברבי חנינא. דאמר ר' יוסי ברבי חנינא: מאי דכתיב חרב על הבדים ונואלו, חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד בבד ועוסקים בתורה. פירש המהרש"א (מכות י', ע"א ד"ה כל אוהב): "מי שעוסק בתורה בד בבד ביחידות וכו' ראוי לעונש מיתה", ולפני כן כתיב (שם) "לא יבא האדם על בורית של תורה ועל אמתותה רק ע"י פלפול וחדוד עם חברים".

מאמר לד.

כבר נהגו בכל הפוצות ישראל לקרוא יששכר בחד שי"ן, כלומר, כאילו נכתב ישכר. ובטעם הדבר נראה, דהנה לאה אמרה (בראשית ל', י"ח) נתן אֱלֹהִים שכרי אשר נתתי שפחתי לאישי ותקרא שמו יששכר. ויש לשאול, מדוע מיאנה בטעם, כי שכר שכרתיו בדודאי בני? וצריך לומר, שאע"פ שהיא כיוונה למצוה, כדאמרינן בעירובין (ק', ע"ב): כל אשה שתובעת בעלה לדבר מצוה וכו' ואילו גבי לאה כתיב ותצא לאה וכו'. מכל מקום חששה פן יביא זה ללזות שפתיים בפי הריקים, שיאמרו כי לא כיוונה למצוה, ומשום הכי חידשה כלפי העולם טעם אחר, נתן אֱלֹהִים שכרי אשר נתתי שפחתי לאישי, אבל בלבה החזיקה בטעם האמיתי, כי שכר שכרתיו בדודאי בני. ומכיון שישנם שני טעמים, נכתב יששכר בשני שיני"ן. הראשון שהוא נקוד מרמו על הטעם הגלוי, והשני שאינו נקוד מרמו על הטעם הנסתר. אבל מכיון שסוף סוף הטעם השני הוא נסתר, לא נהגו לבטא אלא שי"ן אחד.

מאמר לה.

היהודי, מיד אחרי שהוא פוקח את עיניו הוא נוטל ידיו. קם ומתלבש, רוחץ פניו וידיו. כשהוא יוצא מבית הכבוד הוא נוטל ידיו. לפני שמתחיל להתפלל הוא נוטל את ידיו. לפני האוכל הוא נוטל ידיו במים ראשונים. לאחר הסעודה נוטל ידיו במים אחרונים. וגם במשך היום, אחר קטנים או גדולים, נוטל ידיו. פעם בשבוע בערב שבת הוא טובל כל גופו במקוה טהרה.

מאמר לו.

פעם אחת בא רב אחד לעיר שאין מכירין אותו, ונכנס לבית הכנסת להתפלל. באמצע התפילה החל השמש להסתובב כשבידו קופה של צדקה, והיה הולך

שיא

שיח יצחק

ומקשקש בה, כדי להסב תשומת לב המחפלים. ראה השמש כי האורח הסב פניו אל הקיר, ויאמר בלבבו, לא אסור ממנו עד אשר יורוק גם הוא פרוטה לתוך הקופסא. עמד אצלו וקשקש בקופסא בלי הרף. הפנה הרב פניו אל השמש ואמר אמון. לאתר התפילה שאל אותו השמש, מה פירוש מלה זו? ענתו הרב, אמון, נוטריקין: אין מ'קבל נ'ותן.

מאמר ל.ז.

פעם אחת בא אדם אחד לפני רב' אלי' חיים מייזל, רבה של לודו, וסיפר לו, שכאשר עשה כפרות לא סבב את התרנגול מסביב לראשו אלא שתי פעמים בלבד ואחרי כן שחטו. ועתה שואל הוא, אם התרנגול מותר באכילה או לאו? השיב לו הרב לאותו אדם: שאלה גדולה שאלתני. המתן עד שאעיין בדבר ואפסוק הדין לאשורו. פתח הרב ספר ועיין בו דקות מספר ואחר כך אמר לו: התרנגול מותר באכילה, אלא שאת דמי הכפרות עליך ליתן לצדקה. כל הנוכחים שם תמהו על מעשה הרב ותשובתו. כאשר הלך השואל לביתו עמדו האנשים ושאלו את הרב, מה ראה לעשות כן? השיב להם: חלילה לנו להקל בענין אשר הורגלו בו ישראל, בפני פשוטי העם.

מאמר ל.ח.

כל מקדש שביעי כראוי לו. כל שומר שבת כדת מחללו, שכרו הרבה מאד (זמירות לליל שבת). כנגד שני סוגי יהודים דיבר הפייטן. אדם מישראל שיש בידו ממון חייב לכבד את השבת בסעודה של בשר ודגים, היינו כראוי לו, ואז שכרו הרבה מאד. אבל אדם מישראל שאין בידו כלום, ואף בשבת אין לו אלא פת במלח בלבד, והוא מכבד את השבת ע"י זה שאינו עושה מלאכה ושומר שבת מחללו, אף הוא שכרו הרבה מאד.

מאמר ל.ט.

וכל המחטיא את הרבים, אין מספיקין בידו לעשות תשובה (פרקי אבות פרק ה', משנה י"ח). אין מספיקין מוסב על הרבים שהחטיא, כלומר, הרבים שהחטיא אינם מספיקים בידו לעשות תשובה, כדי שלא יהא הוא בגן עדן והם בגיהנום.